

S. R. Jaarsma, *Waarneming en interpretatie. Vergaring en gebruik van etnografische informatie in Nederlands Nieuw-Guinea (1950-1962)* (Dissertatie Nijmegen 1990; Utrecht: ISOR, 1990, xx + 247 blz., ISBN 90 5187 020 5).

Deze studie beantwoordt aan de doelstelling. De auteur wilde in aansluiting op een wetenschaps-historische beschrijving van de Leidse antropologische traditie een hoeveelheid materiaal over Nieuw-Guinea toegankelijk maken of houden voor onderzoek, dat na het vertrek van Nederland niet of nauwelijks is gecontinueerd. Het is tevens een evaluatie van dat materiaal. Met deze dissertatie is inderdaad 'de signatuur van de etnografische kaart' van een van de meest boeiende gebieden van de wereld helder aangegeven. Het onderzoek van Jaarsma steunt in belangrijke mate op informatie van 21 personen, die goeddeels voor de productie van dat etnografisch materiaal verantwoordelijk zijn en het zijn vogels van diverse pluimage, want het gaat niet alleen om materiaal, dat verzameld is door vakgenoten in de culturele antropologie, maar ook door bestuursambtenaren, missionarissen, zendelingen en artsen, die overigens stuk voor stuk hun wetenschappelijke standing hebben bewezen op hun eigen onderzoeksgebied. Het boek is dan ook doorschoten met citaten van die informanten, overgenomen uit hun geschriften of *verbatim* opgetekend uit mondelinge interviews, die onder andere telefonisch met hen gemaakt zijn. Dat geeft een grote levendigheid aan het geheel maar ook een zekere brokkeligheid, want het gaat dan niet om gestructureerde interviews, maar om gesprekken, waaraan de interviewer losjes richting geeft, zodat niet elk probleem bij elke informant categorisch aan de orde komt. De representativiteit staat in zo'n geval niet vast.

Als men behoort tot die kleine groep informanten, zou men zich eigenlijk niet aan een boekbespreking mogen wagen, maar als de bijdrage van de boekbespreker van de etnografische productie bescheiden is, dan is men ook in mindere mate partij. De beoordeling van het boek kan trouwens in aanzienlijke mate aan kracht winnen, als het historisch aspect onder ogen komt van iemand, die de beschreven geschiedenis persoonlijk heeft meegemaakt. Het eerste wat dan opvalt in de beschrijving voor iemand, die 'erbij is geweest', is de afstandelijkheid en de grote mate van objectivering. Het meest intrigerende gedeelte is immers de productie van het etnografisch materiaal, dat niet door de vakmensen geleverd werd in het kader van een / *artpour l'art* zoals Jaarsma de academische bijdrage noemt, maar door diegenen, die niet in etnologie of culturele antropologie als zodanig geïnteresseerd waren, maar zich vooral richtten op toegepaste wetenschap en wel vanuit zeer verschillende invalshoeken. Een bestuursambtenaar diende inzicht te hebben in de autochtone cultuur, om rust en orde te kunnen handhaven en om economische en politieke ontwikkeling te kunnen bevorderen. Zo ging het brengen van *de pax neerlandica* gepaard met een duidelijke stellingname tegen koppensnellen en kannibalisme of, iets minder extreem, met het verhinderen van het doden van een *anak sétan*, de helft van een tweeling. Het ging niet aan iets dergelijks eerst aan waarneming te onderwerpen of daarvoor een als aanmoediging uitgelegde belangstelling te tonen, zoals een Amerikaans onderzoeksteam deed, dat zich welgemoed op die delicate terreinen begaf, compleet met film- en fotocamera. Zo maakte het ook verschil uit of een missionaris uitgebreid belangstelling toonde voor feestelijkheden of rituelen om te zien of en hoe iets in lithurgische zin bruikbaar was bij de kerstening dan wel een bestuursambtenaar, die met het toezicht op ontsporingen was belast. Aan de andere kant stond een bestuursambtenaar gewoonlijk heel wat vrijer tegenover wat men vroeger wel bijgeloof of afgoderij noemde of tegenover seksuele praktijken dan de soms zeer orthodoxe of fundamentalistische missionarissen of zendelingen. En ook binnen de verschillende denominaties of zelfs binnen kerkelijke genootschappen en congregaties konden de verschillen van inzicht groot zijn, hetgeen natuurlijk nogal wat uitmaakt voor de productie van het materiaal,

dat Jaarsma tot onderwerp van zijn studie, dat wil zeggen van waarneming en interpretatie maakte.

Voorzover de indruk mocht bestaan dat de bijdragen aan de etnografische beschrijving van Nieuw-Guinea door niet louter academisch geïnteresseerden behoren tot de koloniale etnografie, dient deze weggenomen te worden. Jaarsma geeft tot die indruk enige aanleiding door in zijn inleiding een vergelijking te maken tussen de Britse antropologie en de Nederlandse. Omdat in de beschreven periode van het Nederlands bestuur de uitoefening van het zelfbeschikkingsrecht het doel van de bestuursinspanning was, terwijl van missionerende kant ook het oude ideaal van de 'inplanting' van een westers christendom was verlaten, is de suggestie van een koloniale attitude niet terecht en gaat de vergelijking met de brede Britse literatuur over een ander tijdperk niet op. De voorstelling, die in de inleiding gegeven wordt (xiii) als zou er een vergelijking mogelijk zijn met die Britse antropologie is dan ook niet op zijn plaats. En het commentaar dat buitenlanders als Malinowski en Kennedy gegeven hebben op de rol van de antropologie voor het Nederlandse bestuur, slaat alleen op de inpassing van het vak in de Indologie-studie van aspirant-bestuursambtenaren voor Nederlands-Indië en heeft hoegenaamd geen bruikbaarheid voor de doeleinden van het post-koloniale tijdperk, waarin de besproken studies tot stand kwamen.

Ook de overheersende invloed van een man als Van Baal, die promoveerde op een studie *Wegen en drijfveren van religie*, over de Marind Anim van zuidelijk Nieuw-Guinea in de jaren dertig, die bestuursambtenaar in Nederlands-Indië was in de jaren veertig en tenslotte hoofd van het kantoor voor bevolkingszaken en nadien gouverneur van Nieuw-Guinea was in de jaren vijftig en voortging te publiceren als hoogleraar in de jaren zestig, zeventig en tachtig kan onmogelijk geduid worden als de opdruk van een koloniaal bestuur al kan men wel koloniale of liever ethnocentrische accenten bespeuren. Het is dan echter eerder opvallend dat het er zo weinig zijn dan dat zij de boventoon zouden voeren. De verstrengeling van zijn activiteiten als wetenschapper en bestuurder pleit al tegen een eenduidige typering. Het noemen van deze naam lokt echter uit tot een andere vermelding, die in het commentaar op de studie van Jaarsma aandacht verdient en wel hetgeen daar onbesproken is gebleven. Van Baal komt immers voort uit de traditie van de Leidse Indologie en deze richting zou men eerder anti-koloniaal kunnen noemen. Als men de term koloniale ethnologie zou vervangen door allochtone antropologie in de zin dat de Papoea-culturen beschreven zijn door niet-Papoea's, dan zou men de spijker op de kop slaan maar dat is dan ook het intrappen van een open deur. Jaarsma heeft zijn studie duidelijk gericht op het doel van voortgaand onderzoek na de cesuur van een kwart eeuw Indonesisch bewind en dan is het inderdaad van belang te weten, hoe men het nagelaten materiaal hanteren moet. In zijn conclusie geeft hij dan ook aan welke toekomstmogelijkheden hij ziet (201) na hetgeen verricht is in het Nederlandse na-oorlogse tijdperk, een periode van 'beperkte variatie in onderzoekslokatie, tijdsdruk en beperkte middelen'. Het valt daarom te betreuren, dat bij de vermelding van de mogelijkheden van voortgaand onderzoek, van het opnemen van de landaard met geen woord gerept wordt over het kapitale feit dat die nieuwe context van onderzoek radicaal verschilt van de Nederlandse tijd.

Hiervoor is al opgemerkt dat de aanzienlijke verschillen in uitgangspunten tussen de categorieën van onderzoekers en opdrachtgevers met grote afstandelijkheid zijn behandeld en dat die objectivering het betoog zeer versterkt. Maar het nadeel is, dat men wel zorgvuldig moet lezen om bijvoorbeeld tot de conclusie te komen, die voor elke Nieuw-Guinea-kenner eenvoudig een weet is: namelijk dat Van Baal een doorslaggevende invloed heeft gehad op het overgrote deel van de publikaties van Nederlanders of ze nu vak-antropoloog, arts, missionaris, zendeling of

bestuursambtenaar waren. Dat geldt natuurlijk niet voor alle auteurs even sterk. Voor een antropoloog als Pospisil van de Yale University, die lang onderzoek deed onder de Kapauko's, de bergpapoea's van de Wisselmeren is dit natuurlijk veel minder van toepassing dan op een missionaris als Boelaars, die zelfs in dienst is geweest van het Kantoor voor bevolkingszaken in Hollandia, waarvan Van Baal directeur was, maar zelfs dan blijft overeind dat de keuze van het onderzoeksgebied ook voor Amerikanen niet mogehjk was zonder inspraak van de alomtegenwoordige Van Baal.

En het was misschien juist voor Jaarsma, een promovendus uit de Leidse traditie (ook al vond de promotie plaats in Nijmegen) van belang geweest na te gaan hoe die school uitgerekend op dat deel van Indonesië in een post-koloniale periode zo'n duidelijke invloed had op het etnografische onderzoek. Die invloed bleef zelfs bestaan, nadat Van Baal als hoogleraar met emeritaat was gegaan, mede omdat hij een belangrijke rol speelde bij de totstandkoming van het cultureel akkoord, dat na de oplossing van de Nieuw-Guinea-kwestie met Indonesië gesloten werd. Men kan daaraan toevoegen dat Van Baal, afkomstig uit die Leidse school bijzondere contacten heeft ontwikkeld met de Franse structuralisten zoals Lévi-Strauss. Invloed op de verzameling van het etnografisch materiaal door de oriëntatie van de Leidse school, van de Franse structuralisten of van de Yale University (Malinowski) is wellicht aantoonbaar en in dat geval uitermate relevant voor de beoordeling. Er was voor Jaarsma misschien toch meer werk aan de winkel dan het uitleggen van de verschillen tussen de diverse groepen, die zich met de verzameling van het materiaal hebben bezig gehouden. Dat vacuüm is van des te meer belang omdat de onderzoeksmogelijkheden voor de toekomst vrijwel geheel bepaald worden door de houding van het Indonesische regime, dat indonesianisatie van de Papoea hoog in het vaandel geschreven heeft. Het zou verder goed geweest zijn te wijzen op de blijvende breuk in continuïteit in voortgaand onderzoek, wanneer een dergelijke regeringspolitiek wordt voortgezet. Het is niet alleen daarom te wensen dat er betrekkelijk onafhankelijk onderzoek verricht zal kunnen worden naar culturen, die snel verdwijnen, het is ook van belang om de acculturatie te kunnen beschrijven van een volk, dat een nieuw tijdperk is binnengetreten en althans in de ogen van de huidige regering daarbij gehandicapt is door zijn cultureel erfgoed.

C. S. I. J. Lagerberg

Uiteenlopende spoorrails. De verschillende ideeën over spoorweg-aanleg en ontginning van het Umbilin-kolenveld in West-Sumatra, 1868-1891¹

F. COLOMBIJN

Inleiding

In 1868 werd een groot en veelbelovend kolenveld langs de rivier de Umbilin in de Padangse Bovenlanden (West-Sumatra) ontdekt². Vanaf dat jaar tot 1891 werd een discussie gevoerd tussen diverse bestuursniveaus en burgers over de vraag wat met de kolen te doen. De naam Umbilin, die 'snel stromende rivier' betekent, spot met het trage besluitvormingsproces. De discussie spitste zich toe op drie punten. Langs welke route zou een spoorweg kunnen worden aangelegd om de kolen naar een haven te vervoeren? Wie zou de spoorweg bouwen? Wie zou de spoorweg en het kolenveld exploiteren?

De discussie werd mondeling gevoerd op vergaderingen van onder andere het Indisch Genootschap en de Handelsvereniging te Padang en schriftelijk in artikelen, rapporten en brochures. Ogenscheinlijk werd de discussie op een rationele, wetenschappelijke wijze gevoerd. De ontknoping na twee decennia van debat was verrassend: in tegenspraak met de grondige discussie hakte uiteindelijk de Tweede Kamer in een vloek en een zucht de knoop door en besloot tot de uitvoering van een slecht doordacht plan. Dit besluit werd direct afgestraft, toen men bij de uitvoering van het plan te kampen kreeg met technische tegenslag, zodat de kosten de pan uitrezen.

Men kan de argumenten en de uitkomst van de discussie *at face-value* accepteren: soms kan het vreemd toegaan. Wanneer men evenwel aanneemt dat, zoals gewoonlijk het geval is, achter de discussie een belangenconflict schuil ging, wordt het besluitvormingsproces beter begrijpelijk.

Doel van dit artikel is de studie van het besluitvormingsproces over de spoorweg-aanleg en over de exploitatie van de spoorlijn en het Umbilinkolenveld. Eerst wordt een feitelijk relaas gegeven van de soms grillige discussie. Uitgaand van een belangenconflict wordt de grilligheid in een analyserende paragraaf een stuk begrijpelijker³.

1 Met dank aan de deelnemers van de Erasmus workshop 'City and State', te Londen 4 en 5 mei 1989, en aan prof. dr. mr. C. Fasseur en dr. J. Th. Lindblad voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel.

2 Oude spellingswijzen zijn Ombilin, Oembilin, Oembilien en Oembiliën.

3 Wat ik hier niet expliciet doe, maar elders in een sociologisch getint artikel wel, is analyse van het belangenconflict vanuit het schakelingen-perspectief. Het schakelingen-perspectief richt de aandacht op de vraag hoe beleidsvoornemens veranderen wanneer ze van een bestuursniveau, bijvoorbeeld de minister, naar een ander bestuursniveau, bijvoorbeeld de gouverneur-generaal, worden doorgegeven. F. Colombijn, 'Het schakelingen-perspectief getoetst aan drie voorbeelden uit de koloniale politiek in Indonesië', *Mens en maatschappij*, LXVI (1991) 383-397.